

čující poznenáhlu zboží anglické. Zástupce své v jihoruských městech platí skvěle. ovšem že tím způsobem, aby i těmto na tom záleželo, by se co možná největší obrat docílil. Zástupcům dávají se k ruce i inženýři, dále zřizují se jim velké sklady, kde kupec může si zboží prohlédnouti, atd.

Jest nyní otázka, má-li naše industrie hospodářských strojů pokusiti se v Rusku o soutěž s industrií uherskou, či má jí pole úplně ponechati? Na otázku tu odpovídáme, že jest po našem soudu ve vlastním jejím zájmu a povinností její, aby pustila se v boj s konkurencí uherskou. Vždyť ovládnou-li uherské továrny ruský trh, vytlačí nás i z Haliče, přes kterou své výrobky do Ruska vyvážejí, a našemu průmyslu nezbude než trh domácí, který již dnes nemůže naši výrobu některých druhů pojmouti. Ovšem naše industrie hospodářských strojů, která by chtěla v Rusku se zavést, bude míti podmínky daleko těžší než industrie uherská, mohou počítati vždy jen na sebe samu. Na zvláštní pomoc vlády, neb nějaké výhody našich drah není přec u nás ani pomyslení. A tu se domníváme, že by naše továrny mohly své těžké postavení tím si ulehčiti, když by sestoupily se ve zvláštní sdružení a společným nákladem snažily se na Rusku se zavést. Pro počátek bylo by záhodno, aby ve sdružení nalézaly se jen továrny, které navzájem nesoutěží. Sdružení to nechť pošle na společný náklad řádného a zkušeného cestujícího do Ruska, aby vyšetřil tam nejprve půdu pro záměry družstva, pak našel spolehlivé zástupce v různých městech atd. Na základě zprávy tohoto cestujícího bude se družstvo moci rozhodnouti o další své činnosti. Náklad na tuto jedinou cestu nebyl by zajisté tak veliký, by jej jeden každý člen družstva nemohl lehce obětovati. Ostatně můžeme zde předem dáti ubezpečení, že i Vývozní spolek každou podobnou akci všemožně by podporoval (ku př. dal by družstvu k dispozici svého obchodního zástupce, po případě přispěl by nějakou částkou na výlohy cestovní).

Návrh ten předkládáme interestům k náležité úvaze.

—rb.

## Dnešní krise agrární.

Referát o přednáškovém cyklu prof. Dra. *Seringa* na národohospodářských kursech feriálních v Berlíně 1895.\*)

Mimo Anglii ani jediný ze států evropských nemůže býti nazván státem průmyslovým ve smyslu národohospodářském. V Německu

\*) Podávám zde stručný výtah z přednášek Serinových, pokud netýkaly se poměrů speciálně německých, nepřičiňuje vlastních poznámek a nepouští se do polemiky. Myslím, že nebude nezajímavé, poznati v hrubých aspoň obrysech názory snad nejlepšího agrárního politika německého o předmětu, také pro nás důležitém a časovém.

připadá z úhrnného počtu obyvatelstva na hospodářství polní a lesní 42·5% (19·2 mil. osob), na průmysl a hornictví 35·5% (16·1 mil.), na obchod a dopravu 10·1% (4·5 mil.), v Rakousku na rolnictví a lesnictví 55·8%, na průmysl a hornictví 25·7%, na obchod a dopravu 8·8%.<sup>1)</sup> Zemědělství dosud jest živností, veškeré ostatní obory hospodářské činnosti počtem i významem převyšující. Jde-li nyní více lidí k průmyslu, je to jen důkazem, že potřebí jest věnovati rolnictví touž péči jako průmyslu. Se vzrůstem průmyslu roste také důležitost rolnictva, jemuž jest svěřena nejdůležitější část národního bohatství, půda, nerozmnožitelná, s výtěžky jen znenáhla a nesnadno zvyšitelnými, a jemuž jest uloženo, obyvatelstvo městské omlazovati a zušlechťovati fysicky, duševně i mravně;<sup>2)</sup> z rolnického venkova rekrutuje se vynikající část živnostnictva, úřednictva, důstojnictva, čím vyšší společenské postavení v městech, tím více jest v něm přistěhovalců z venkova. Zachování selského stavu značí tudíž i zachování síly národní vůbec.

I zachování nepřilíš četného stavu velkostatkářského jest hospodářsky i politicky nutným jakožto základ zemědělského pokroku technického a prostředek, jímž zamezuje se monopolisování inteligence obyvatelstvem městským. Nezdravým jest jen, kde velkostatky nebo naopak parcelová hospodářství převládají na újmu středního rolnictva.<sup>3)</sup> —

V poměrech agrárních nastal největší obrat emancipací stavu selského. Sedlák stal se osobně svobodným, majetek pozemkový stal se volně dělitelným a složitelným, celé soukromé právo agrární se změnilo. Na místo vrchnostenské vázanosti a péče o nezadlužení, kolonisaci atd. nastoupilo volné hospodaření, zrušil se rozdíl mezi kapitálem movitým a pozemkovým, statek — dříve nezczizitelný majetek rodinný — stal se předmětem obchodu, spekulace. Půdě věnovaly se kapitály i osobní znalost a v brzku dosaženo v zemědělství většího pokroku technického než za předchozích 1000 let. Ale zároveň

<sup>1)</sup> Týž poměr obyvatelstva jako v Německu je asi ve Francii a Sev. Americe, silněji zastoupeno jest rolnictvo v Itálii a Rusku. Toliko v Anglii (bez osad) s jednostranným městským rozvojem jejím jest jen 12% obyvatelstva zaměstnáno rolnictvím.

<sup>2)</sup> Ze 100 samostatných živnostníků berlínských bylo v tomto městě narozeno toliko 25, ze 100 úředníků 29, ze 100 dělníků 32; venkov dodává tedy městu právě poměrně více živlů středních než dělnických.

<sup>3)</sup> Dle sčítání z 5. června 1882 v Německu zabíraly větší statky a velkostatky (nad 100 ha) 25·6%, střední statky (10—100 ha) 47·5%, parcelová a malá hospodářství 26·8% veškeré půdy. Velkostatek převládá na východě, malá hospodářství v poříčí rýnském, střední statky v celém Sasku, Bavorsku, Vestfálsku, Oldenbursku, Hannoversku atd. V 7 východních provinciích pruských jest mimo fiskus 15·8 osob v držení 1·768 mil. ha plodné půdy (7·8%), z nichž jest 15 suverénů, 123 šlechticů, 10 občansk. majitelů, ostatek města, společnosti atd.

nastaly i neutěšené úkazy sociální: majetek pozemkový se dílem roztríšťoval, tvoře tam, kde nebylo doplňujícího výdělků průmyslového, pravý proletariát rolnický, dílem pohlcován byl latifundiemi, které z výtěžků svého hospodaření sousední menší dvory přímo vykupovaly, a co nej-smutnější: sociální postavení majitelů půdy seslabilo se nesmírným vzrůstem hypotekárního zadlužení, neustále přibývá těch, kteří těží rentami z půdy, již sami nevzdělávají, nastává expropriace venkova městem, půdy kapitálem.<sup>4)</sup> Nynější právní zřízení (právo obligační, dědické, hypotekární), mobilisující půdu a protežující věřitele, t. j. boháče, další a další zadlužování přímo vynucuje.

Jsou však i ryze hospodářské příčiny nejnovějšího úpadku zemědělství. Dříve rolník v neúrodě měl náhradu ve vysoké ceně obilí, obyvatelstvo rostlo, ceny obilí celkem stoupaly, vzdělávání půdy stalo se intenzivnější. Novými komunikacemi poměry se změnily: rolník netěží více z místní neúrody, jež vyrovnává se brzy a levně přebytkem odjinud, o ceně obilí dnes nerozhodují místní náklady výrobní, nýbrž nejmenší výrobní náklady toho státu, který nejlevněji obilí produkuje. A takovýmito levnými produkty byly od let 1870 a jsou částečně dosud Sev. Amerika, Rusko, Vých. Indie, Argentina.

Podnět ke krizi cen obilních dala Severní Amerika, ale jest dnes nejméně nebezpečna: od r. 1880 je osídlení Sev. Ameriky celkem skončeno, půda jest skoro vesměs v majetku soukromém, na východě Ameriky již jest a ve středu již začíná dražší hospodaření intenzivní, vysoké kulturní nívau farmářů (evropské životní požadavky, značné daně, drahé koupě farem) nutí žádati vyšší ceny za výrobky zemědělské.<sup>5)</sup> Horší jest konkurence zemí s nízkým kulturním stavem obyvatelstva rolnického a s nespořádanou (papírovou), k vývozu a tedy i k výrobě nutící měnou: Ruska a Argentiny.<sup>6)</sup>

<sup>4)</sup> Hypotekárních dluhů přibývá v Německu ročně o 250 milionů marek.

<sup>5)</sup> V letech 1870. osazovány úrodné prerie, stát rozděl železničním společenstvem pruhu země v šířce 60 až 100 angl. mil. podél tratí, úhrnem 757.000 čtver. mil., t. j. plochu dvakrát tak velikou jako jest Německo. Zákon zaručoval každému, kdo chtěl býti občanem americkým, bezplatně 160 akrů půdy. Půda farmářská stoupla tím v Sev. Americe v r. 1870—1880—1890 z 408 na 536 a 623 mil. akrů; pšenici oseto bylo v r. 1870 18.9, v r. 1880 35.4, v r. 1884 39.5 mil. akrů, v r. 1894 opět jen 34.8 mil. akrů. Produkce pšenice obnášela v Sev. Americe na 1 obyvatele v letech 1850, 1870, 1880 a 1890 postupně 120, 177, 250 a 211 kg. Dnes bezcenná dříve půda stala se předmětem spekulace, tu a tam vyskytuje se již zadlužení, povstale nedoplatkem ceny kupní.

<sup>6)</sup> V Argentině životní míra zemědělského obyvatelstva, jsoucího v rukou malého počtu kapitalistů, snižuje se jimi neustále na nívau zbídačelých přistěhovalců italských. Snižováním mzdy i valutními zisky kapitalisté lákají se k podporování výroby. V Rusku stoupati bude k vývozu určená část obilní produkce, čím více zvětšuje se síť železniční; zadlužený a olichvařený se-

Následkem soutěže této klesají od let sedmdesátých ceny obilí v střední Evropě, a cena pšenice dosáhla loni přelévých cen obilních v letech třicátých tohoto století.<sup>7)</sup> Mezi těmito dvěma body leží však perioda poměrně značných cen obilních v letech 1840—1870, v nichž právě následkem tohoto stoupnutí cen hospodaření i půda se zdražily, ano říci lze, že mzdy, náklady výrobní, cena půdy atd. od té doby se při nejmenším zdvojnásobily. Pádem cen obilních právě intenzivní hospodářství nejvíce bylo postiženo. Kdo dříve draho koupil, nemohou ze zmenšené ceny výtěžku uhraditi náklady výrobní a úroky kapitálu v půdu vložené.

Bylo by ovšem ukvapeno usuzovati jedine z kleslých cen obilních na obecný úpadek rolnictva; kde jakost půdy, podnebí, čilost obyvatelstva vede k pěstování cukrovky, tabáku, ovoce, dobytka pro mléko a jatky, lépe přestojí rolník krizi, než kde obmezuje se na pouhé obiliny. Neúrodné kraje trpí více než úrodné, malí rolníci, kteří obdělávají pole toliko se členy své rodiny, snáze přecházejí krizi než střední a větší, kteří musejí platiti mzdy dělnictvu najatému. Nejvíce zadluženy jsou střední statky občanské (do 500 ha) a vůbec statky, jež se staly předmětem spekulace; velkostatky, jež zůstaly v původních rukou šlechtických, a parcelová hospodářství trpí méně a mohou úpadku ujíti obmezením způsobu života, drobní hospodáři zejména tím, že dosazují na dluhy a živobytí z jinakého výdělků svého (nádenického, živnostenského). Střední sedláci (t. j. kteří ještě sami prací polních se účastní) jsou z valné části do  $\frac{2}{3}$  hodnoty statků zadluženi, tedy předluženi, jelikož zde za nejvyšší přípustné lze prohlásiti zadlužení do  $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$  hodnoty.<sup>8)</sup> Statistika vnitrozemského stěhování ukazuje pravý útěk těchto majitelů z půdy, kterou jen z největší nouze opouštějí.<sup>9)</sup>

Zadlužení nastalo hlavně následkem platného práva dědického a nedoplatením vysoké kupní ceny pozemků. Rovné dědické podíly dětí zna-

dlák bude vyvážeti, jakmile vývoz železnicemi a kanály bude možný, třeba doma byl nedostatek. Méně hroznou jest soutěž Vých. Indie (četné obyvatelstvo, zdražování prací zavodňovacích, vzrůst průmyslu).

<sup>7)</sup> Průměrná cena 1 mctu obnášela v Prusku marek:

|                | u pšenice | žita |
|----------------|-----------|------|
| v r. 1816—1820 | 20.6      | —    |
| » 1821—1830    | 12.1      | —    |
| » 1871—1875    | 23.5      | 17.6 |
| » 1894         | 13.5      | 11.3 |

<sup>8)</sup> V Německu konají se velice podrobná studia o zadlužení rolnictva, dle okresů a osad. V jedné vší dolnoslezské bylo z 30 sedláků jen 5 bez dluhů, 10 zadluženo do  $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{3}$  hodnoty, ostatních 15 nad  $\frac{1}{3}$ , t. j. stojí při sebe menší nehodě před exekucí. Poměr tento je v celých provinciích ne výjimkou, nýbrž pravidlem. Úroky platí se z podstaty statku (neudrzuje se inventář: dobytek, nářadí, neprovádějí se správy atd.).

<sup>9)</sup> Provincie východopruské ztratily v r. 1885 až 1890 vystěhováním přes 639 tisíc obyv. (= 75% přírůstek obyv. porodem).

menají vydědění vnuků, pravil Windhorst, a kdo koupil statek dle výtěžkové hodnoty jeho za vysokých cen obilí obtíživ se dluhy, je dnes ruinován. Zadlužený rolník je hůře na tom než pachtýř; klesne-li cena produktů, zmenší se pacht, ale úroky dluhů se nezmenšují. Zadlužení nad výnosovou hodnotu statku je vlastně konfiskace pracovní síly a pracovního výnosu rolníkov. Stát musí reformovati nejen právo dědické, nýbrž i právo obligační pro selské statky. Existenční minimum statkové budiž od zadlužení a exekuce právě tak vyňato, jako jest obmezena exekuce na mzdu, platy, nářadí pracovní atd.

Kdyby dnešní ceny obilní musely do budoucnosti trvale klesati, bylo by nesmyslné, obtížiti ostatní vrstvy obyvatelstva a budoucnost ve prospěch přítomnosti jednostrannými opatřeními na prospěch rolnictva. Ale krise agrární je přechodná, stoupnutí cen obilních lze, třeba až po 20—30 letech, očekávati najisto, a proto je nezbytno a prospěšné, stavu rolnickému přes nynější tíseň pomoci ulehčením břemen a zvýšením příjmů jeho.

K tomu sloužiti může mnoho menších opatření: přiměřená úprava železničních tarifů, organizace společenstevní, pojištění dobytka proti moru, statku proti ohni a úrody proti krupobití, poskytnutí levného úvěru melioračního, úprava obilního obchodu bursovního, reforma dědického práva a pod. Zvýšení cla obilního jest smlouvami z r. 1892 na 10 let vyloučeno. Odtud vznikl návrh Kanitzův na monopolisování vnitřního obilního obchodu v rukou státu. Návrh ten však nemá vyhlídky na uskutečnění a jest velice na pováženou. Obilní clo a monopol obchodu obilního uvnitř státu znamená odiosní zdražení živobytí veškerého obyvatelstva <sup>10)</sup> a stížení průmyslu vývozního, nehledíc ani k tomu, že by celý úřední mechanismus obchodu obilního asi selhal.

Jest toliko jediný prostředek pomoci trvale zemědělství bez uškození jiným: mezinárodní bimetalismus, jednotná měna všech obchodně důležitých zemí s kratším měřítkem než dosud.

Základem jeho jest skutečnost: pád stříbra, a domněnka: zdražení zlata. Zlevněním peněz u nás ceny zboží a tudíž i obilí by se zvýšily, čisté výnosy statků by stouply, dluhy by se (třeba ne nominálně, ale ve skutečnosti) snížily, rolník by nebyl nucen při klesajících cenách čím dále tím větší kvotu svého důchodu platiti věřiteli. Celá výroba světová byla by jím postavena na trvalý bezpečný základ. Naše mincovní poměry poskytují dnes zemím se stříbrnou měnou, zejména východní Asii, premii, která zamezuje náš vývoz a podporuje jejich rolnictví i průmysl, a která bimetalismem by byla odstraněna.

<sup>10)</sup> Obyvatelstva v Něm. přibývá ročně o  $\frac{1}{2}$  milionu, více než plodin; zdražením obilí nepřímo i jiné potraviny a životní potřeby se zdražují.

Jedinou ztrátu utrpěli by rentiéři, kapitalisté, ale zájmy této nejméně důležité třídy obyvatelstva nemohou rozhodovati. I dělnictvo právem jest proti dvojité měně proto, že by mzdy nestoupaly tak rychle jako ceny zboží, ale zmenšila by se nezaměstnanost a posice dělnictva jest a bude dosti mocna, aby si vyšší mzdy na vzrůstajícím se průmyslu vymohla.<sup>11)</sup>

Ne-li bimetalismus (který je dnes více otázkou politickou než hospodářskou), tedy ulehčení břemen rolnických konversí hypotekárních dluhů, poskytováním různých zápůjček, státním zakupováním velkých statků, jež by se rozparcelované propůjčovaly za jistých kautel sedlákům a pod.

K prospěšnému rozřešení otázky agrární měla by směřovati veškerá sympatie a myšlení politiků i národohospodářů, protože od toho závisí budoucnost národa. Dr. Josef Gruber.

## Výsledky ankety o úrazovém pojišťování dělnictva.

Anketa o reformě zákona o úrazovém pojišťování v měsících listopadu a prosinci 1895 ve Vídni konaná divně věru vykazuje výsledky.

Obecně jest známo, že dosavadní upravení úrazového pojišťování jest zcela nedostatečné, a že následkem toho skoro úplně se minulo s kýženým cílem: žaloby a stesky veškerých na pojištění interessovaných kruhů den co den se množí. Průmysl, který nese po zákonu 90%, ve skutečnosti však — z veliké části — celé břemeno příspěvků pojišťovacích, stěžuje si na přílišnou výši a nespravedlivé rozdělení příspěvků, na složitou a obtížnou manipulaci s pojištěním spojenou, a na různé vexace, jimiž jej pojišťovny obtěžují. Dělnictvo stýská si na nízké renty, zdoluhavé řízení odškodňovací a na časté nesprávné, ke škodě dělnictva čelící vykládání zákona. Pojišťovny úrazové požadují změnu celé řady předpisů znemožňujících neb znesnadňujících rychlou a uspokojivou správu a žalují najmě na politické úřady, jimiž skoro celá jejich agenda procházeti musí a které pomalým vyřizováním správu pojišťoven valně stěžují. Politické úřady pak, jinými pracemi přetížené, právem si stěžují na ohromný přírůstek práce, úrazovým pojištěním nastalý, jež přes dobrou vůli svou naprosto zmoci nemohou.

Nesprávné premisy, při výpočtu příspěvků pojišťovacích za základ pojaté, způsobují, že i vypočtené příspěvky jsou nesprávné, že tedy jednak nedostačují k uhrazení potřebných ná-

<sup>11)</sup> Za relaci mezi zlatem a stříbrem navrhuje Se-ring ne sice: 1:15 $\frac{1}{2}$ , ale (s Lexisem) 1:21, nesouhlasí však s Lexisem v tom, že by, jak Lexis tvrdí, jiné zboží při dvojité měně zdražilo se více než obilí, a že by tedy rolnictvo ze zlevnění peněz nemělo prospěchu.